

Dirección Xeral de Educación, Formación Profesional e Innovación Educativa
REDE DE CONSERVATORIOS DE MÚSICA E DANZA DE GALICIA

MD85PRO01

Programación Improvisación

(6º Curso de Grao Profesional)

Modelo. Programación. MD85PRO01. 01/09/2017. 1

Índice

1.	Introdución.....	3
2.	Metodoloxía.....	4
3.	Atención á diversidade.....	8
4.	Temas transversais.....	11
5.	Actividades culturais e de promoción das ensinanzas.....	13
6.	Secuenciación do curso.....	14
7.	Procedementos de avaliación e seguimento da programación didáctica.....	16
8.	Procedementos para realizar a avaliación interna do departamento.....	22
9.	ANEXOS.....	24
	9.1 Probas Extraordinarias.....	24

1. Introducción

Neste momento dos seus estudos musicais, o alumnado xa adquiriu os coñecementos necesarios para iniciarse no estudo da improvisación a través dos pequenos exercicios de improvisación realizados na materia de linguaxe musical e dos coñecementos adquiridos en canto á comprensión e funcionamento da linguaxe tonal e á súa relación coas distintas formas musicais en materias como harmonía ou análise.

Con esta materia preténdese facilitar ao alumnado un coñecemento xeral de aspectos teóricos esenciais para a comprensión de músicas en que a improvisación é un elemento imprescindible, así como para o desenvolvemento das capacidades necesarias para a súa posta en práctica nos máis diversos contextos, utilizando a linguaxe e os códigos formais propios dos distintos estilos desenvolvidos desde o século XVII ata os nosos días.

Quizais a maior dificultade no estudo desta materia resida en atopar un correcto balance entre a aprendizaxe dos distintos conceptos teóricos necesarios e a súa aplicación práctica á hora de improvisar, o que supón a importancia de desenvolver de forma parella a comprensión racional e auditiva dos conceptos e a súa práctica.

A improvisación permítelle ao músico obter unha comprensión realmente profunda das normas que gobernan a melodía, a harmonía, o ritmo e a forma; e aínda que en moitos casos se considera a improvisación como unha característica propia tan só da música de jazz e afíns, a realidade é que, se revisamos a historia da música denominada «clásica» ou «cultura», os compositores e intérpretes de certa valía sempre foron grandes improvisadores.

2. Metodoloxía

Os métodos de ensino son, en gran medida, responsabilidade do profesor, como corresponde a un currículo aberto. A autoridade educativa ofrece unhas directrices xerais encamiñadas á mellor prestación do servizo docente, as cales se concretan segundo as preferencias pedagóxicas de cada profesor. Non existe o método por excelencia, xa que a bondade dos mesmos debe considerarse en función dos resultados que consiga e na adaptación específica que cada alumno/a esixe.

A necesaria individualización do ensino supón a individualización dos métodos. Sen embargo, existen certos principios metodolóxicos xerais, que se derivan dos principios psicopedagóxicos sinalados antes e que deben guiar a práctica docente.

O que se pretende fundamentalmente é organizar e ordenar os contidos e actividades de ensino-aprendizaxe que se van expoñer no aula, en función dos obxectivos propostos. Sen embargo as particularidades do ensino da improvisación fan que debamos falar de unidades de traballo flexibles. Nas clases individuais de improvisación é necesario realizar continuas adaptacións en atención á diversidade do alumno/a, estas adaptacións son individuais ou grupais, e en ocasións con carácter significativo ou non, é dicir se eliminamos ou non elementos curriculares. Ao propio tempo levaríamos a cabo actividades de reforzo e/ou ampliación en función das necesidades de cada un. Cada alumno/a ofrece un nivel de desenvolvemento psicomotor, técnico e musical diferenciado, presentando ritmos de aprendizaxe, sensibilidade musical e problemas mecánicos concretos que é necesario atender de modo particular. Non obstante iso non é inconveniente para que poida seguirse unha estruturación do traballo no aula de acordo a un plan previsto para todo o curso.

Os criterios metodolóxicos que incluiremos na presente programación didáctica, serán necesariamente de carácter xeral e iranse concretando en cada unha dos cursos, de acordo á natureza das actividades a realizar.

Principios metodolóxicos da programación didáctica.

Segundo o decreto 203/2007 de 27 de setembro do DOG sobre os principios metodolóxicos di que: deberá promover a autonomía do alumnado para que a súa capacidade de expresión musical adquira a calidade artística necesaria que permita acceder ao grao superior.

Os principios metodolóxicos, recollidos con carácter xeral nesta programación, serán aplicados en función de diversas variables como: os obxectivos e contidos didácticos abordados en cada curso, o tipo de actividade que se propicia, o tipo de alumno/a ao que se aplicarán segundo as súas necesidades específicas, etc... A seguir imos comentar brevemente os principios metodolóxicos máis relevantes que teremos en conta no desenvolvemento da actividade docente. No momento de aplicar estas liñas metodolóxicas,

teranse en conta os criterios para a atención á diversidade, xa que cada alumno/a vai necesitar unha orientación axeitada ás súas características (ver apartado 5):

- 1.- A actividade de aprendizaxe debe implicar a posibilidade de gozar aprendendo.
- 2.- As actividades han de permitir que o alumno/a aprecie o seu grao inicial de competencia dos contidos que son obxecto de aprendizaxe.
- 3.- O profesor de ser guía e conselleiro das actividades realizadas, nunca debe impoñer un único criterio de traballo, deixando aflorar a interpretación nun plano subxectivo.
- 4.- A técnica non debe ser un fin en si mesmo, é o medio para a execución instrumental.
- 5.- Aprendizaxe funcional, a aplicación práctica do coñecemento adquirido, e a súa conexión con outras aprendizaxes para a adquisición de novos contidos e obxectivos.
- 6.- Memorización progresiva por seccións da totalidade da obra.

• *Partir dos coñecementos previos.*

O ensino ten que partir da realidade do alumno/a, dos seus coñecementos previos e o seu desenvolvemento evolutivo, segundo as etapas de maduración mental nas que se atopan. Disto depende o que non existan disfuncións nos procesos de ensino-aprendizaxe. Non é o profesor, coa súa propia metodoloxía, senón o alumnado que se sitúa no centro do programa educativo. É en función das necesidades e capacidades do alumnado que se organice todo o proceso ensino-aprendizaxe. Así pois baséase o constructivismo que entende a aprendizaxe como un proceso de reconstrución persoal de cada un dos novas aprendizaxes, de cada novo contido. Ao propio tempo, unha idea intimamente ligada ao constructivismo consiste en que o alumno/a aprenda estratexias que lle sirvan para facer novas aprendizaxes, é dicir, que aprenda a aprender (principio de autonomía).

• *Favorecer a motivación do alumno/a.*

O reforzo da motivación considérase fundamental para obter o máximo nivel de implicación do alumnado na súa aprendizaxe. A motivación é capaz de explicar para onde diriximos as nosas accións e a enerxía coa que nos empregamos na realización dunha actividade. Desexar facer algo fai posible a súa aprendizaxe. De tal forma que se logramos que a aprendizaxe resulte pracenteiro, tamén redundará na eficacia da devandita aprendizaxe.

Aínda que moitos dos factores que afectan ao grao de motivación dos alumnos/as son alleos á nosa capacidade de influencia, existen moitos outros de tipo intrínseco sobre os que si podemos intervir.

Algúns dos factores que debemos ter en conta na clase de improvisación para desenvolver a motivación no alumno/a son:

- a) Establecer metas que se correspondan coas capacidades reais do alumno/a, aínda que con suficiente grao de novidade e dificultade como para estimular a súa curiosidade.
- b) As explicacións verbais han de transmitir con claridade o que queremos obter. Debemos descartar o uso de tópicos baleiros, xa que o alumno/a debe ter claro que é o que esperamos que realice.
- c) Estimular o reto da autosuperación, orientando a motivación para factores internos antes que externos.
- d) Desenvolver o pracer da propia escoita durante a interpretación.
- e) Ofrecer frecuentemente información acerca do que o alumno/a realiza (feedback), utilizando reforzos positivos e negativos en función de cada situación.
- f) Tocar diante do alumno/a, ofrecendo exemplo e modelos do que se pretende obter.
- g) Axudar ao alumno/á desenvolver imaxes estéticas que lle guíen na interpretación.
- h) Desenvolver actividades en público.

• *Fomentar as aprendizaxes significativos.*

É a aprendizaxe que asegura que os coñecementos adquiridos poderán ser utilizados no futuro. Cada novo coñecemento musical ou habilidade técnica conecta coa bagaxe anterior do alumnado. Éste debe polo tanto aprender a aprender, isto é, saber utilizar por si mesmo os coñecementos e habilidades adquiridos. É necesario distinguir entre o que é capaz de facer e aprender por si mesmo, e o que poida facer con axuda. Débese propiciar o desenvolvemento de estratexias cognitivas por parte do alumnado, que consoliden a súa propia autonomía.

• *Conectar os elementos da técnica coa expresión.*

A atención aos problemas e procedementos técnicos, como algo separado da intención expresiva, só pode entenderse se fai co fin de que análise ou pola necesidade dun adestramento específico de algún dos seus aspectos. Non obstante é necesario integrar ambos extremos, transformando as simples accións mecánicas en movementos significativos, en relación ao fin musical que se pretende conseguir. Deste modo se conseguirá unificar intencións e procedementos nunha unidade de acción que pode ser asumida como propia polo alumno/a.

• *Estimular a actitude analítica para a comprensión global da obra musical.*

A capacidade cognitiva do alumno/a que ingresa no 6º curso de grao profesional permite o recoñecemento e análise por separado de cada un dos elementos básicos do fenómeno musica. Desde este momento é necesario orientar o estudio desde unha actitude analítica,

tratando de relacionar a partitura co fenómeno musical que encerra, de acordo á época na que foi escrita.

Estratexias metodolóxicas.

No deseño das estratexias didácticas non é posible atopar un modelo universal aplicable a todos os profesores e a todas as realidades educativas. A formulación de orientacións metodolóxicas debe facerse tendo en conta a súa flexibilidade á hora de levarlos á práctica. En realidade todas elas son compatibles entre si, e a súa aplicación dependerá das características especiais dos distintos contidos a tratar, das particularidades do alumno/a e de que sexan levadas a cabo nas clases individuais ou nas colectivas.

En función do seu grao de intervención do profesor, o seu grao de influencia e a súa valoración sobre o ensino en si mesma podemos distinguir diversos métodos:

- Métodos segundo o seu grao de intervención:

a) Método didáctico, que empregamos cando o profesor di exactamente o que hai que facer e como facelo e o alumno/a limítase a tratar de seguir as súas instrucións.

b) Método dialéctico, é o que xorde da conversa e o intercambio entre profesor e alumno/a, ben sexa verbalmente ou a través da imitación musical do que o propio profesor toque no instrumento de percusión.

- Métodos segundo o seu grao de influencia

a) Método impositivo, como manifestación de autoridade do profesor, é un modelo vello que só pode ter sentido en momentos puntuais.

b) Método propositivo, que é aquel polo profesor non impón senón que propón, razoando as causas e mostrando as diferencias entre distintas opcións.

c) Método expositivo, consistente en que o profesor expón ideas e conceptos necesarios e que polo tanto non necesitan da aceptación do alumno/a, senón sinxelamente da súa comprensión.

- Métodos segundo a súa valoración sobre o ensino en si mesma

a) O método escéptico, é o que se vale da formulación de dúbidas por parte do profesor e deixa ao alumno/a que extraia as súas propias conclusións.

b) Método crítico, baseado na valoración do que fai o alumno/a. Probablemente é o método máis utilizado no ensino tradicional da percusión: o alumno/a trae a obra aprendida e o profesor a corrixe.

Recursos Materiais.

Os materiais necesarios para desenvolver esta programación didáctica son:

-Instrumentos da aula de percusión (africano: djembés, du-dús, shaker, bugarabú; brasileiro: adaptación en instrumentos africanos os brasileiros).

-Canción tradicionais de transmisión oral.

-Reproductor de audio e/ou vídeo para ver/oír as propias gravacións, e incluso ver outras doutros compañeiros/as ou grandes intérpretes.

Gravadora de audio ou videocámara para as posibles gravacións particulares, co posterior análise e debate na clase.

-Recursos auxiliares da aula: lousa, metrónomo, bandexas, claves para regular a tensión das membranas.

-Atrís, tallos e unha mesa.

-Bibliografía e discoteca básica específica de percusión.

Calibración

Realizarase, ao menos, una proba anual de calibración, onde o profesorado da especialidade acordará previamente o funcionamento da proba, e será comunicado ao alumnado, coa antelación suficiente. Segundo o artigo 2º das Ordes do 8 de febreiro de 2008 e do 11 de febreiro de 2008 polas que se regula a avaliación e cualificación do alumnado que cursa as ensinanzas profesionais de música e danza, e nos puntos 1.5 e 1.6. da Circular 21/2008 e o proceso PR76CAL (Homoxeneización e calibración), os departamentos determinarán o tipo e partes da ou das probas, así como os valores de referencia asignados as mesmas.

3. Atención á diversidade

O ensino da improvisación require dunha constante adaptación por parte do profesor ás condicións específicas de cada alumno co fin de dar unha resposta educativa máis axeitada ás súas necesidades. É o que se denomina atención á diversidade e que no ensino da improvisación pode manifestarse tanto a través das características física dos alumnos (por exemplo, a altura dun alumno), como nos seus coñecementos previos ou as distintas aptitudes que manifestas, sexan mecánicas ou expresivas. Por esta razón, no desenvolvemento das clases previstas poderán adaptarse ou engadirse as actividades

diferentes que se consideren oportunas. Do mesmo modo podería cumprir retomar ou prolongar o traballo dalgún aspecto determinado ata a súa correcta asimilación. A partir da programación didáctica elaborada polo departamento, cada profesor terá a oportunidade de deseñar as súas propias actividades.

Trazos de diversidade do alumnado: tipoloxía xenérica

Para aplicar as medidas de adaptación máis convenientes, faise necesario realizar unha avaliación inicial que nos permita identificar os trazos de diversidade que nos servirán de referencia para organizar e interpretar correctamente esta información. En función da diversidade, podemos establecer unha tipoloxía xenérica de alumnado, atendendo a tres criterios específicos:

- 1) En función do seu diferente nivel musical, podemos atopar o alumno/a intermedio, que é aquel que asimila con corrección os contidos e que é capaz de demostralo na interpretación do repertorio. En segundo lugar, o alumno/a avanzado, que é aquel que está dotado dunhas capacidades por encima do previsto para o seu nivel, que demostra unha capacidade comunicativa durante a interpretación e é capaz de achar solucións técnicas e expresivas correctas por propia iniciativa. E por último o alumno/a que presenta dificultades, que é aquel que asimila os contidos a un ritmo menor ao previsto, disocian os aspectos técnicos dos expresivos.
- 2) En función do seu diferente actitude e interese para os seus estudos e formación musical, podemos atopar o alumno/a motivado, que presenta unha actitude positiva para a aprendizaxe, non precisando dunha motivación non persoal para conseguir un ritmo adecuado de traballo no aula e na casa. Son alumnos que finalizan convenientemente o grao profesional e que adoitan presentarse ás probas de grao superior. E o alumno/a con baixo interese, que considera a súa asistencia ás clases como unha actividade máis de tipo extraescolar en relación aos seus estudos obrigatorios de Primaria ou Secundaria. É conveniente observar a correspondencia ou non desta actitude coa da súa familia. Normalmente, estes son alumno que non finalizan en grao profesional ou que, de conseguilo, non teñen intención de continuar estudos de grao superior.
- 3) En función do grao de adaptación segundo as súas condicións físicas, podemos atopar o alumno/a medio, que non presenta ningunha disfunción de tipo físico ou psicomotriz. O alumno/a que pode presentar particularidades ou disfuncións físicas: entre os que poderemos atopar alumnos/as con algunha deficiencia física significativa (lesiões, visión escasa ou nula, problemas de coordinación motriz), ou leve que lle poidan condicionar o normal desenvolvemento das súas capacidades técnico-interpretativas (man pequena, lonxitude de extremidades non axeitadas, desviacións da columna, hipertensión muscular).

Adaptación didáctica para a atención á diversidade

Algunhas dificultades específicas adoitan arrastrarse durante anos se non se atenden axeitadamente. Delas derívanse moitos problemas que non poden ser corrixidos

directamente se non se detecta a raíz. Algúns destes problemas que o profesor pode atopar nun alumno/a de grao profesional de improvisación son as seguintes (a presente relación non pretende ser exhaustiva senón só unha aproximación a algúns dos problemas de tipo xeral):

- Man mal estruturada.
- Excesiva tensión na costas e ombreiros.
- Movementos parasitos en distintas partes do corpo.
- disfuncións na articulación dos dedos da man ou do brazo dereito ou esquerdo.
- Detencións e repeticións inconscientes durante a interpretación.
- Dificultades para manter o tempo nos cambios de figuración.
- Dificultades na coordinación de ambas mans.

A problemática que presenta a diversidade de niveis dos alumnos/as maniféstase nas clases grupais. En estas, é posible realizar unha adaptación precisa. A tal fin é recomendable elaborar unha gama de distintos materiais didácticos para unha mesma actividade, graduados pola súa complexidade. No que fai á elección do repertorio e co fin de atender á diversidade, terase en conta que os mesmos contidos se poden atopar en distintos estudos e obras do repertorio. É conveniente ampliar ao máximo o abano de cancións onde elixir. A elección dunhas ou outras estará en función da súa dificultade global, pero tamén se terá en conta que xunto aos contidos que se pretende traballar poderán integrarse outros novos aínda non tratados, ou remitir a outros xa superados.

Actividades de reforzo e ampliación

Para o deseño das actividades de reforzo, deberá axeitarse a cada caso en particular, aínda que poderíamos partir duns criterios xerais como referencia:

- 1) Realizar un diagnóstico que determine as carencias específicas que se trata de reforzar. A solución non está simplemente en pedir ao alumno/a que realice un maior esforzo, senón detectar a causa da súa demora e intentar solucionar a través de explicacións dito problema.
- 2) Adaptar o nivel de dificultade ás capacidades obxectivas do alumno. Aínda que sempre se propoñen metas que están un pouco máis alá das posibilidades do alumno/a, sempre habemos de revisar que este feito produce a motivación esperada e non o contrario, para que así o alumno progrese de forma correcta.
- 3) En ocasións é conveniente un troco de metodoloxía (axudarlle a programar o estudo na casa, propiciar unha maior iniciativa do seu parte, axudarlle a mellorar o seu amor propio, ofrecer menor cantidade de información pero máis precisa, etc...).

Tamén é necesario programar actividade de ampliación para aqueles alumnos/as que mostran unhas capacidades superiores ao nivel considerado óptimo. Moitos destes alumnos/as están incluso dotados dun gran talento. Polo tanto, reducir o seu ritmo de

progreso ao da media dos seus compañeiros pode frear as súas verdadeiras posibilidades. Esta circunstancia ten que estar prevista nunha programación didáctica, e por iso, propoñemos tamén uns criterios de referencia:

- 1) Non sobreestimar as capacidades reais do alumno/a. Para non esixirle máis do que realmente están preparados para obter. En ocasións o profesor embarca expectativas demasiado ambiciosas neste tipo de alumnos/as, o que pode derivar en estados de tensión muscular, agobio e finalmente esgotamento e rexeitamento.
- 2) Non manifestar unha preferencia ostensible para estes alumnos/as en presenza dos demais, porque pode desenvolver neles unha imaxe distorsionada das súas posibilidades reais.
- 3) Dar maior importancia ao logro de obxectivos musicais propostos que á consecución de metas externas (como o éxito persoal ou as recompensas materiais).
- 4) Ter sempre en conta o nivel de coñecementos do alumno/a no plano interpretativo, xa que non se trata simplemente de “tocar” cancións de maior dificultade, senón de asegurar unha correcta asimilación e un progreso coherente, integrando capacidades mecánicas, cognitivas e expresivas.
- 5) Propiciar a súa intervención en recitais públicos, como medio para manter a motivación, fixar obxectivos concretos e organizar o traballo de modo efectivo.

4. Temas transversais

É innegable o feito de que a Improvisación é un elemento crave que contribúe ao desenvolvemento do intelecto grazas á súa consideración como ciencia e arte, e que ten uns indubidables efectos emocionais e afectivos que inflúen na expresión persoal e na relación cos semellantes.

Por iso é necesario recoller unha serie de ideas implementadas dentro duns parámetros musicais que complementen o desenvolvemento do equilibrio persoal e a formación de hábitos de escoita, tolerancia e respecto cara aos demais e cara á contorna.

Estas calidades intrínsecas da práctica e o coñecemento da improvisación concréntanse do seguinte modo nos eixos transversais do Currículo:

4.1 EDUCACIÓN EN VALORES:

Educación moral e cívica e educación para a paz. A través de de o fomento de actividades grupales e do coñecementos de distintas manifestacións culturais musicais poténciase a aceptación e recoñecemento dos demais, propiciando a tolerancia e o respecto mútuo.

A educación para a saúde. Resulta innegable que a práctica da música contribúe ao establecemento de hábitos de hixiene física e mental, xa que iso fomenta un desenvolvemento persoal equilibrado, buscando a creación de novas vías de comunicación e unha tendencia para conseguir unha contorna que contribúa ao benestar.

A igualdade entre ambos os sexos. É necesario fomentar ao alumnado a idea de igualdade entre os sexos e o papel fundamental da muller na sociedade actual. Por iso os materiais deste Proxecto non inducen a ningún tipo de discriminación relacionada co sexo en calquera das actividades programadas.

Educación do consumidor. É indispensable desenvolver no alumnado a idea de ser un consumidor responsable dentro dun mercado marcado polo consumo da música con fins lucrativos. Por iso as actividades programadas buscan desenvolver no alumnado criterios de madurez e de selección que lle permita consumir de forma libre e razoada.

Educación ambiental. Na sociedade actual resulta necesario que o alumnado se conciencie da presenza agresiva do son na contorna. Por iso as actividades programadas fomentan o desenvolvemento dunha actitude consciente e crítica ante as situacións de uso e abuso das fontes sonoras.

4.2 TRATAMENTO DAS TECNOLOXÍAS DA INFORMACIÓN E DA COMUNICACIÓN (TICS)

Na clase de Improvisación é posible traballar e desenvolver diferentes contidos e habilidades integrando as TIC como parte de procesos nos que se traballen contidos musicais relativos á linguaxe musical, a audición musical, a creación e composición, a gravación e, por suposto, a interpretación. O uso das tecnoloxías como ferramentas complementarias atrae ao alumnado e favorece o desenvolvemento das prácticas didácticas.

Partimos da idea de que os alumnos van participar en cada unha das diferentes etapas do proceso polo que, sen ningunha dúbida, van sentirse como os principais e verdadeiros protagonistas do mesmo. A colaboración e implicación directa dos alumnos será clave para a obtención do produto final.

O obxectivo principal é a gravación de vídeo o son, por parte dos alumnos e o profesor, con arquivos de son/vídeo de calidade secuenciadas e sonorizadas con pezas interpretadas e gravada polos alumnos mediante o uso de software, TIC e recursos materiais tradicionais.

No referido ao software, tendo en conta que o orzamento dos centros é, polo xeral, moi imitado, usaremos aplicacións informáticas de baixo custo e 36 programas de libre distribución ou software libre dispoñible en Internet. Utilizaremos un editor de partituras en liña (Noteflight), un sinxelo modificador de parámetros (Best Practice), un editor de audio (Audacity), un secuenciador musical virtual (Anvil Studio) e un programa creador e editor de montaxes con vídeos, imaxes e son (Windows Movie Maker).

No referido ao hardware, empregaremos os ordenadores dos profesores e dos propios alumnos para o tratamento dos arquivos. Para a captación de imaxes empregaremos as gravadoras profesionais dos profesores e a cámara de vídeo do propio conservatorio.

5. Actividades culturais e de promoción das ensinanzas

Nas clases grupais as actividades poden ser analizadas en:

1. Interpretación nos diferentes estilos de improvisación nos instrumentos de percusión polo alumno/a das tarefas asignadas: execución de exercicios técnicos e interpretación de cancións tradicionais.
2. Exemplificacións e explicacións a cargo do profesor, que estarán orientadas por unha parte a explicitar os contidos previstos en función das actividades realizadas dentro de cada curso. Por outra parte, o profesor deberá corrixir a execución, tanto en función dos aspectos de tipo técnico, como interpretativo-expresivo mediante as consignas axeitadas.
3. As actividades de improvisación, escoita de audicións, busca de información, audición de concertos, serán necesarias para acadar os obxectivos plantexados.
4. Planificación do traballo do alumno na casa, o profesor deberá orientar ao alumno para o estudo que deberá realizar durante a semana. É conveniente que este estudo comece de forma guiada durante a clase, aclarando situacións novas, propoñendo digitacións, exercicios de quentamento estirada, técnica, posicións, etc... En función das características das cancións, das actividades previstas e das peculiaridades do alumno, tamén se darán as instrucións oportunas en relación á secuencia de traballo máis conveniente, a necesidade de realizar exercicios preparatorios, o traballo da memoria, etc...

Unha actividade pedagóxica moderna non pode quedar reducida ao ámbito da aula, aínda sendo este o espazo central do proceso educativo. Este traballo pode verse complementado por outras tarefas realizadas noutros espazos do propio centro (auditorio, biblioteca, aulas de audiovisuais ou de informática, cafetería) e polos proxectos didácticos en colaboración con outras institucións. Estas actividades están orientadas a superar o marco tradicional da clase de improvisación, complementándoo con actividades o máis variadas posible, que poñan en contacto aos nosos alumnos coa realidade musical no sentido máis amplo, ao tempo que permitirle conectar esta realidade coa sociedade e cultura do noso tempo.

Para que estas actividades teñan o máximo aproveitamento, deben ser postas en relación co proceso en xeral e responder a unha axeitada planificación. Por esta razón deben estar incluídas na programación de percusión. A seguir relaciónase unha clasificación destas actividades:

1.- Organizadas polo departamento de percusión:

Son actividades fóra do horario lectivo como a asistencia ao aula de informática ou biblioteca, recitais de alumnos, concertos na cafetería do Cmus, Cursos de formación, etc...

2.- En colaboración con outros departamentos:

Colaboración coa orquestra do conservatorio, visionado de vídeos e audición de discos seguida dun faladoiro, etc...

3.- Organizadas polo conservatorio:

Exposicións, intercambios con outros conservatorios, participación en actos académicos como a entrega de Orlas no Pazo da Cultura.

4.- En colaboración co ANPA: Concursos, viaxes de estudos.

5.- Organizadas por institucións externas ao centro: asistencia de grupos de alumnos a concertos e talleres.

6.- Solicitar ao profesor de improvisación un instrumento de percusión de man (djembé) para practicar e afianzar os aprendizaxes adquiridos. A alumno poderá practicar nunha cabina de estudo o similar.

6. Secuenciación do curso

O alumno/a recibe unha clase de improvisación semanal grupal de 60 minutos. Estes 60 minutos están organizados de forma similar en cada trimestre. O primeiro tratarase na improvisación nos instrumentos africanos e no segundo trimestre improvisación nos instrumentos brasileiros. No terceiro trimestre tratarase de perfeccionar dous estilos diferentes na forma de canción tradicional de cada cultura. Ao mesmo tempo trataráanse algúns exercicios de quentamento e estirada.

Para o desenvolvemento efectivo das clases non é necesario máis que o uso da propia aula de percusión, a cal debe ser dunhas dimensións mínimas para poder utilizar todos e cada un dos instrumentos de percusión (africano-brasileiro).

No caso das actividades extra académicas, pode cumprir o uso doutros espazos do centro, como a biblioteca, as aulas de audiovisuais ou de informática, o auditorio do centro, e incluso na cafetería do conservatorio. Polo que será necesario coordinar os horarios de utilización dos mesmos, co fin de que as actividades programadas poidan desenvolverse sen contratempos.

Curso: 6º Grao Profesional

6.1 OBXECTIVOS:

a) Coñecer e saber aplicar de forma práctica nun instrumento de percusión de man (djembé) os elementos sintáctico-musicais propios dos distintos períodos da historia da improvisación musical rítmica.

b) Coñecer e saber aplicar de forma práctica nun instrumento de percusión de mán (djembé) os elementos formais propios dos distintos períodos da historia da música rítmica.

c) Desenvolver a capacidade de improvisación musical no alumnado en diversos contextos sonoros.

d) Desenvolver a capacidade de análise rítmica e formal do alumnado.

e) Desenvolver a capacidade auditiva para o recoñecemento dos distintos elementos que conforman a linguaxe musical (ritmos, agónica, tempos, esquemas formais, etc.), como ferramenta imprescindible para a improvisación.

6.2 CONTIDOS:

- A estrutura da improvisación: a relación dos distintos elementos constitutivos da música coa forma.
- A transcripción musical rítmica.
- *O ritmo, diferenciación entre pulso, metro-compás e ritmo.
- Práctica de distintos valores rítmicos de forma illada.
- A densidade rítmica como organizadora da improvisación.
- A sincopación.
- *Desprazamento rítmico ou «disonancia métrica».
- Aumento e diminución dos valores rítmicos.
- Características rítmicas dos distintos períodos históricos.
- Emprego de distintas dinámicas, rexistros e articulacións na organización da improvisación.
- *A lonxitude da frase, o fraseo regular e irregular.
- Distintas relacións entre o fraseo e a barra de compás.
- *Os «patróns» baseados nos ritmos.
- Ornamentación.
- *Improvisación «rítmica».
- Características rítmicas dos distintos períodos históricos rítmicos.
- ritmo e a súa estrutura: as notas guía.
- Ornamentación de liñas rítmicas creadas a partir de «notas guía».

- motivo: características e técnicas de desenvolvemento.
- Improvisación a partir dunha melodía ou dun motivo dado.
- Características rítmicas nos distintos períodos históricos.
- *Interpretación de 3 cancións africanas e unha brasileira de memoria nun instrumento de percusión de man (djembé).
- *A improvisación en grupo: o rol de cada instrumento en función das súas características técnicas e da formulación formal da improvisación.
- *Técnicas de acompañamento: principios básicos, diferentes texturas e principais características nos distintos períodos históricos.
- *Estruturas rítmico-formais máis habituais e características dos distintos estilos.

Contidos mínimos para a superación do curso:

Están marcados cun astrisco (*)

7. Procedementos de avaliación e seguimento da programación didáctica

---

O departamento de percusión reunirse polo menos unha vez ao mes para coordinar, valorar e revisar o correcto desenvolvemento da programación.

Nos períodos das actividades, o departamento reunirase antes da súa realización para a súa correcta coordinación. Durante a realización das actividades os membros do departamento revisarán o desenvolvemento das actividades, tomando as decisións adecuadas para o correcto desenvolvemento do programa, se as houbera e sempre dun xeito equitativo. Ao remate das actividades, o departamento valorará o desenvolvemento das mesmas facendo una valoración dos aspectos positivos, negativos e aportacións para o seu exitoso desenrolo no seguinte curso escolar.

Ao finalizar o curso escolar, o departamento elaborará unha memoria onde reflexarase todas estas cuestións.

O decreto 203/2007 de 27 de setembro do DOG, di:

A avaliación no grao profesional levarase a cabo tendo en conta os obxectivos e os criterios de avaliación establecidos no currículo.

A avaliación da aprendizaxe dos alumnos e das alumnas será continua, cualitativa e integradora, aínda que diferenciada segundo as materias do currículo.

A avaliación, supervisada pola xefatura de estudos, a realizará o conxunto do profesorado do alumno ou da alumna coordinado polo profesor ou a profesora que exerzan a titoría. Este profesorado actuará de xeito integrado ao longo do proceso de avaliación e na adopción de decisións resultantes do devandito proceso.

O profesorado terá en conta o traballo feito diariamente e a súa evolución do inicio do curso ou trimestre ata o fin da avaliación ou trimestre. As actividades da avaliación son:

- A asistencia as clases semanais.
- Interpretación do repertorio suxerido polo profesor ao inicio da avaliación.
- Audicións e recitais.
- Participación nas actividades organizadas polo departamento de percusión e/ou complementarias.

Para desenvolver este apartado seguiremos dúas liñas de avaliación complementarias que afectan ao momento en que se realizará a avaliación:

A avaliación **inicial** é a realizada ao comezo do curso co fin de detectar o nivel dos alumnos/as en función das súas capacidades, actitudes e coñecementos. A información obtida permitiranos adaptar os novos contidos, os materiais e as actividades a ao realidade do noso alumnado, asegurando unha asimilación axeitada.

A aplicación dunha avaliación **continua** é a levada a termo durante o desenvolvemento de cada clase, confirmando tanto a madurez e o grao de adquisición das capacidades previstas, como as dificultades atopadas no proceso de ensino-aprendizaxe. Esta avaliación permitiranos axeitar os contidos, as estratexias de ensino e aprendizaxe ou o repertorio, atendendo ás diversas peculiaridades observadas. A súa virtude é a de axudarnos a valorar o grao de adquisición dos contidos de forma progresiva segundo os imos abordando ao longo dun período aberto de tempo.

A avaliación final ou **sumativa**, deberemos considerala dun gran importancia porque non é suficiente que o alumno comprenda o que ten que facer, senón que ten que ser capaz de aplicalo á interpretación dos diferentes instrumentos de percusión, que se desenvolve progresivamente en período amplo de tempo. Debido á necesidade de emitir unha cualificación trimestral dos nosos alumnos, nos propoñeremos dous tramos de tempo para a aplicación deste tipo de avaliación sumativa: ao final do trimestre e ao final do curso na que situaremos probas específicas, segundo se recollen no apartado Procedementos e Instrumentos de avaliación.

A avaliación **final** é moi útil ao termo de cada clase, e non só co fin de avaliar ao alumno/a, senón como fonte de información para a adecuación das propias clases.

CRITERIOS DE AVALIACIÓN:

O profesorado avaliará tanto a aprendizaxe dos alumnos e das alumnas como os procesos de ensino e a súa propia práctica docente.

1. Realizar exercicios de improvisación nun instrumento de percusión a partir de secuencias rítmicas, formais ou melodías dadas.

Este criterio avalía o grao de desenvolvemento práctico dos coñecementos adquiridos.

2. Identificar auditivamente os principais elementos sintácticos propios da música dos distintos estilos.

Este criterio establece o grao de comprensión adquirido dentro dos parámetros estruturais e formais da música.

3. Analizar rítmica e formalmente algunhas das pezas máis características dos distintos períodos e estilos da historia da música desde a orixe da música ata os nosos días.

Este criterio trata de avaliar o grao de asimilación de conceptos en relación coas características propias dos distintos estilos.

4. Identificar auditivamente estruturas formais concretas.

Este criterio avalía o nivel de comprensión das distintas estruturas formais empregadas.

5. Realizar transcritións de breves pasaxes musicais dos distintos períodos e estilos da historia da música desde a orixe da música ata os nosos días.

Este criterio pretende establecer o grao de adecuación histórica e estilística dos coñecementos adquiridos.

MÍNIMOS ESIXIBLES:

- Demostrar unha considerable execución no instrumento de percusión de man (djembé).
- Demostrar capacidade de improvisación.
- Interpretar 4 pezas en grupo (como mínimo tres de orixe africano: Abisa, Dibon e Djagbé; e unha de orixe brasileiro: Merengue. Véase bibliografía).
- Interpretar de memoria todo o repertorio.
- Participar en 3 actuacións, una de elas debe ser a actuación no Pazo da Cultura na entrega de Orlas.

PROCEDEMENTOS E FERRAMENTAS DE AVALIACIÓN:

Os procedementos de avaliación son:

A avaliación inicial é a realizada ao comezo de cada clase didáctica, co fin de detectar o nivel dos alumnos/as en función das súas capacidades, actitudes e coñecementos. A información obtida permitiranos adaptar os novos contidos, os materiais e as actividades a ao realidade do noso alumnado, asegurando unha asimilación axeitada.

A aplicación dunha avaliación continua é a levada a termo durante o desenvolvemento de cada clase, confirmando tanto a madurez e o grao de adquisición das capacidades previstas, como as dificultades atopadas no proceso de ensinoaprendizaxe. Esta avaliación permitiranos axeitar os contidos, as estratexias de ensino e aprendizaxe ou o repertorio, atendendo ás diversas peculiaridades observadas. A súa virtude é a de axudarnos a valorar o grao de adquisición dos contidos de forma progresiva segundo os imos abordando ao longo dun período aberto de tempo.

A avaliación final ou sumativa, deberemos considerala dun gran importancia porque non é suficiente que o alumno comprenda o que ten que facer, senón que ten que ser capaz de aplicalo á interpretación dos diferentes instrumentos de percusión, que se desenvolve progresivamente en período amplo de tempo. Debido á necesidade de emitir unha cualificación trimestral dos nosos alumnos, nos propoñeremos dous tramos de tempo para a aplicación deste tipo de avaliación sumativa: ao final do trimestre e ao final do curso na que situaremos probas específicas, segundo se recollen no apartado Procedementos e Instrumentos de avaliación.

A avaliación final é moi útil ao termo de cada clase, e non só co fin de avaliar ao alumno/a, senón como fonte de información para a adecuación das propias clases.

As ferramentas de avaliación e a súa ponderación son:

- 40% Asistencia a clase.
- 20% Participación en actividades de improvisación e/ou complementarias.
- 20% Comportamento, actitude, conducta e interés.
- 20% Concertos e Audicións.

CRITERIOS DE CUALIFICACIÓN:

Asistencia a clase	Participación en actividades de improvisación e/ou complementarias.	Comportamento, actitude, conducta e interés.	Concertos e audicións.
4 PUNTOS	2 PUNTOS	2 PUNTOS	2 PUNTOS
<p>4 puntos</p> <p>Por cada falta de asistencia sen xustificar, descontarase un punto. Para a xustificación dunha falta de asistencia, será necesaria a presentación dun xustificante oficial.</p>	<p>1,5 puntos</p> <p>Participación en todas as actividades de improvisación. Estas véñen descritas no apartado de actividades. A falta a unha actividade supoñerá a perda de 0,5 puntos.</p> <p>0,5 puntos</p> <p>Participación en todas as actividades complementarias. Audicións extraordinarias e colaboracións en outras agrupacións musicais, Estas actividades programaranse durante cada curso académico en función das necesidades do centro educativo.</p>	<p>2 puntos</p> <p>Presenta, en xeral, un bo comportamento, actitude, conducta e interés.</p> <p>No caso de presentar, en xeral, un suficiente comportamento, actitude, conducta e interés obterá 1 punto</p> <p>No caso de non presentar en xeral un comportamento, actitude, conducta e interés, obterá 0 puntos.</p>	<p>1,5 puntos</p> <p>Participación en todas ás audicións de improvisación. Estas son: 3 audicións trimestrais. A falta a unha audición supoñerá a perda de 0,5 puntos.</p> <p>0,5 puntos</p> <p>Participación nos concertos de improvisación. Estos concertos programaranse durante cada curso académico en función das necesidades do centro educativo. Como mínimo haberá un concerto que realizárase na entrega de orlas de 6ºGP..</p>

MEDIDAS DE RECUPERACIÓN:

As avaliacións suspendidas poderán recuperarse cun exame de recuperación. Os alumnos que ao acabar o curso teñan algunha avaliación ou avaliacións suspendidas, deberán presentarse a unha proba final práctica, daquela parte ou partes suspendidas.

Procedementos de recuperación ordinarios:

- Recuperación trimestral. Realízase un exame ó comezo do trimestre dos contidos non acadados no trimestre anterior.

- Recuperación final. Realizarase un exame en xuño cos mesmos criterios de avaliación que figuran para este curso.

Probas extraordinarias de setembro:

Contidos específicos da proba, e estrutura da mesma para a superación da materia.

Interpretar de memoria 4 cancións folclóricas, tres de tradición africana e unha de tradición brasileira.

Estas cancións deben ser interpretadas en grupo, atendendo á organización propia de cada estilo. Doutra banda deben contener partes de execución á vez (tutti) ao mesmo ritmo, partes de execución diferente (ritmo tradicional onde cada instrumento interpreta o seu ritmo particular), e partes de improvisación por parte do aspirante (onde o grupo apoia con ritmo base a interpretación de aspirante á proba).

Aclaración da estrutura instrumental por estilo:

Africano: primer djembé, segundo djembé, djembé solista, dunumbas, sangban e kenkeni.

Brasileiro: adaptado ao instrumental africano.

Orientación do repertorio a elixir:

a) Cancións tradicionais africanas: ABIASA de Ali N'Diaye Rose; e DJAGBÉ e DIBON de Mamady Keïta.

b) Un Bloco brasileiro (carioca), con 4 cortes polo menos: MERENGUE do grupo musical ILE ALIYE.

8. Procedementos para realizar a avaliación interna do departamento

---

O departamento reunirase polo menos unha vez ao mes para realizar a avaliación interna do equipo. Esta avaliación non se debe cingir á consecución dos obxectivos marcados, senón que debe ser unha constante valoración do estado do proxecto en todos os aspectos:

- O equipo de profesores está igualmente motivado e comprometido co proxecto?
- Estanse a cumprir os prazos fixados para cada tarefa?
- Seguen tendo validez os obxectivos marcados?

- A meta final é alcanzable?

Estas e outras preguntas referentes ao proceso de avaliación interna son preguntas que o departamento debe ter presentes en cada unha das fases de desenrolo do programa para poder detectar ou mesmo prever os problemas en tempo e actuar en consecuencia.

Este feedback constante resulta tamén de utilidade para, unha vez rematado o programa, valorar os resultados en perspectiva e obter as conclusións do departamento de cara a proxectos futuros do equipo.

Teremos en conta os seguintes factores para levar a cabo esta avaliación interna:

- Os obxectivos final e específicos acadados en relación aos esperados.
- Os valores fixados inicialmente para o equipo e o obxectivo xeral do proxecto.
- O traballo, motivación, aportes e compromiso co proxecto por parte do equipo e dos seus membros individualmente
- As capacidades e actitudes de todos os membros do departamento.
- A distribución de tarefas.
- A interacción e cohesión do equipo durante todo o proceso, tanto entre sí coma co entorno (posibles usuarios/as e outros axentes externos ao equipo pero implicados no departamento)
- As liñas estratéxicas establecidas para a implementación da programación.
- As actividades implementadas para a consecución dos obxectivos.
- O enfoque de traballo empregado.
- Os recursos materiais e humanos empregados.
- A capacidades de adaptación do departamento e os seus membros aos cambios.
- O grao de satisfacción e de participación de todos os axentes implicados dalgunha maneira na programación.

Estas cuestións trataranse nas reunións departamentais.

9. ANEXOS

9.1 Probas Extraordinarias

Contidos específicos da proba, e estrutura da mesma para a superación da materia.

-Interpretar de memoria 4 cancións folclóricas, tres de tradición africana e unha de tradición brasileira. Estas cancións deben ser interpretadas en grupo, atendendo á organización propia de cada estilo. Doutra banda deben contener partes de execución á vez (tutti) ao mesmo ritmo, partes de execución diferente (ritmo tradicional onde cada instrumento interpreta o seu ritmo particular), e partes de improvisación por parte do aspirante (onde o grupo apoia con ritmo base a interpretación de aspirante á proba).

Aclaración da estrutura instrumental por estilo:

Africano: primeiro djembé, segundo djembé, djembé solista, dunumbas, sangban e kenkeni.

Brasileiro: adaptado ao instrumental africano.

Orientación do repertorio a elexir:

a) Cancións tradicional africanas: ABIASA de Ali N'Diaye Rose; e DJAGBÉ e DIBON de Mamady Keïta.

b) Un Bloco brasileiro (carioca), con 4 cortes polo menos: MERENGUE do grupo musical ILE ALIYE.

Bibliografía de referencia:

BRASILEIRO:

“o Batuque Carioca: as baterías das excolas de samba do Rio de Janeiro”, de Guilherme Gonçalves e Mestre Odilon Costa. Edición: Samba books.

“Terras de Quilombo”, de la editorial Salvador, Brasil : Associação Cultural Bloco Carnavalesco Ile[^] Aiye[^], autor: Jonatas Conceição; Ile Aiye (Musical group) Projeto de Extensão Pedagógica. 1998. En esta referencia se puede obtener la pieza “merengue”

AFRICANO:

“How to play djembe” Ritmos africanos para principiantes de Alan Dworsky.

-“A life for the djembé – Traditional Rhythms of the Malinké”, de Mamady Keita. Editorial Arun-Verlag. Año 1999. En esta referencia se puede obtener el pieza “Dibon” y “Djagbé”.

DVD didáctico “Guinée: Les Rythmes du Mandeng”, volume 4, de Mamady Keita, editorial “fontimusicali”. Año 2009. En esta referencia se puede obtener el pieza “Dibon” y “Djagbé”.

“African Percussion” (Speel djembé met Aly N’Diaye Rose), de Aly N’Diaye Rose. Editorial: De Haske Publications BV. Año 2009. En esta referencia se puede obtener el pieza “Abiasa”.